

Valdas Adamkus gimė 1926 m. Kaune. Karo metais dalyvavo rezistencinėje veikloje. 1944-ųjų liepą su tėvais pasitraukė į Vokietiją, čia baigė lietuvių gimnaziją, studijavo Gamtos mokslų fakultete Miuncheno universitete. 1949 m. atvyko į JAV, 1960 m. Ilinojaus technologijos institute įgijo statybų inžinieriaus specialybę. 8-ojo dešimtmečio pradžioje buvo pakviestas dirbti į JAV aplinkos apsaugos federalinės valdžios instituciją – Aplinkos apsaugos agentūrą. Vadovavo mokslinio tyrimo centrui, vėliau buvo paskirtas penktojo regiono (Vidurio Vakarų) Aplinkos apsaugos agentūros administratoriaus pavaduotoju, netrukus tapo šios agentūros administratoriumi.

Aktyviai dalyvavo išeivijos visuomeninėje ir politinėje veikloje. 1958–1965 m. buvo „Santaros Šviesos“ federacijos vicepirmininkas, vėliau – pirmininkas. Gyvendamas JAV rengė protesto prieš Lietuvos okupaciją akcijas. Nuo 1972-ųjų dažnai atvykdavo į Lietuvą, čia skatino ir rėmė aplinkosaugos stebėseną.

1993 m. įsitraukė į atkurtos Lietuvos politinį gyvenimą, palaikydamas nuosaikias vidurio politines jėgas. 1998 m. išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu, įsipareigojo kovoti už laisvą žmogų, atvirą visuomenę, stiprią valstybę, iškėlė spartaus šalies modernizavimo idėją ir nuosekliai rėmė jos įgyvendinimą. Tapo Thomo Manno festivalio globėju. 2004 m. buvo antrą kartą išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu. Šias pareigas baigė 2009-ųjų liepą.

Dvasios diduomenė kaip idėjų, požiūrių, kultūrų sąveika

— VALDAS ADAMKUS

Gavęs kvietimą pokalbiui tema „Dvasios diduomenė“, šiek tiek suglumau. Tikriausiai ne tik man, bet ir ne vienam Jūsų kilo klausimas: o kas gi ta dvasios diduomenė? Ar tai – visų istoriją, meną, kultūrą kūrusių ir kuriančių asmenybių bendruomenė? Jeigu taip, kokia ji – uždara ir elitinė ar demokratiška ir atvira? Koks jos santykis su plačiąja visuomene? Nuo jautų ir spėjimų turbūt yra daugiau negu atsakymų, bet gal tame ir glūdi šio žodžių junginio ir visos Thomo Manno kūrybos grožis.

Galbūt dvasios diduomenei priklausytų visų laikų didieji kūrėjai: neretai genijumi pavadinamas Čiurlionis ar rusų poetas Josifas Brodskis, atvirai teigęs meilę šiai Baltijos pakrantei, ir gyvenęs imperijoje – turiu galvoje Sovietų Sąjungą – taip, tarsi ta imperija neegzistotų. Priklausytų ištikimas Lietuvos bičiulis popiežius Jonas Paulius II, kurį prisiminus, iš atminties iškyla svarbiausias jo pasakytas žodis: „Nebijokite.“ Ir, žinoma, priklausytų Thomas Mannas, savo kūryba ir mąstymu, savo elegancija ir nuostatomis apgynęs XX amžiaus pirmosios pusės vokiečio, žmogaus įvaizdį.

Vis dėlto, kad ir kokie gražūs ir taurūs didžios dvasios pavyzdžiai iškiltų iš atminties, greičiausiai dvasios diduomenė yra nesuasmeninama. Juk diduomenė, kaip ir bet kuri bendruomenė, yra ne pavienių žmonių ir jų pastangų suma, o sąveika. Požiūrių, idėjų, kultūrų sąveika, gimdanti naujas kultūras, reiškinius ir požiūrius, naujas idėjas ir naują žmonių bendravimo lygmenį – pažangesnį, kūrybiškesnį, bet

pirmiausia – laisvesnį. Būtent laisvė yra pagrindinė dvasios dimensija, neatsiejama nuo bet kokio laisvų žmonių buvimo kartu, neatsiejama nuo Nidos dialogų, Thomo Manno kūrybos. Laisvė, kaip būdas veikti, ir laisvė, kaip pareigų ir atsakomybės derinys.

Vienoje savo esė Thomas Mannas parašė tokius žodžius: „Mums nebūtų jokio pasiteisinimo, jeigu mes nevykdytume epochos reikalavimų, neatliktume dvasinės pareigos; jeigu mes, kiekvienas savo tautoje ir padėdami savo tautai, sąžiningai neieškotume teisingo minties kelio.“ Kokia trumpa mintis ir kiek svarbių akcentų: epochos reikalavimai, buvimas tautoje, pareiga padėti tautai, teisingas minties kelias. Manau, čia didysis humanistas kalbėjo ne tik apie kūrybos mintį. Rašytojui mintis reiškė laisvės autonomiją, nesuderinamą su autoritarine realybe, prievarta ir melu, atvirą tikrosioms vertybėms.

Kūrėjo laisvės susiaurinimas iki išskirtinai meno pasaulio daro blogą paslaugą ir jam, ir visuomenei, kurioje jis gyvena, kuria ir įsiamžina savo darbais. Deja, šiandien tai aktualu ir Lietuvai, ir Europai, ir visam pasauliui. Jeigu menininkai, sąžiningi bažnyčios tarnai ir savęs ieškantys žmonės vis dažniau nori atsiskirti, reiškia, visuomenė prarado kažką labai svarbaus ir vertingo. Galbūt prarado dvasią – ne bažnytinę, o bendrakultūrinę prasme.

Didis mūsų dienų rašytojas Umberto Eco – jis daug diskutavo šiomis temomis su popiežiumi Jonu Pauliumi II – ir kiti humanistai diagnozuoja grėsmingą technologijų įsigalėjimą kultūroje, viešajame gyvenime, politikoje, žmonių bendravime. Tačiau kartu didieji mąstytojai prognozuoja neišvengiamą žmogaus sugrįžimą prie žaidimo, prie laisvės kurti ir laisvės klysti, prie dvasios. Tai paguodžia. Labai noriu tikėti šia prognoze. Noriu, kad į ją įsiklausytų ne tik menininkai, bet ir visuomenininkai.

Labai noriu, kad mano pacituoti Thomo Manno žodžiai būtų suprasti kaip perspėjimas nekartoti XX amžiaus vidurio klaidų. Kalbu ne tik apie karus. Žmonės gali būti žiaurūs ne tik karais ir okupacijomis, žudynėmis ir trėmimais. Jie gali būti žiaurūs abejingumu dvasiai ir vienas kitam, tyliu pritarimu vulgariam pragmatizmui, technologijų kultui, visoms kitoms žmogaus ir žmogiškumo atsisakymo formoms.

Tikriausiai metas paklausti: o ką daryti? Ką apskritai gali padaryti keletas entuziastų palyginti su reitingus formuojančia minia, viešųjų ryšių specialistų valdomu elektoratu? Mano įsitikinimu, pirmiausia jie gali ir privalo garsiai kelti klausimus. Tai – senas, dar iš senovės graikų laikų mus pasiekęs, bet kone vienintelis metodas siekti tiesos. Ir, žinoma, jie turi pamiršti vidutinybės statuso teikiamą saugumą ir ramybę. „Dvasios diduomenė“ gali būti suvokiama kaip žodžio „aristokratija“ sinonimas. Aristokratiją dažnai suprantame ne tik kaip „geriausiųjų valdžią“ – taip ją aiškina žodynai. Ji siejama su pastanga iškilti virš minios. Pritarčiau tokiam aiškinimui patikslindamas – iškilti virš minios ne ambicijomis valdyti ir galimybėmis patikti ir įtikti, o iškilti galimybėmis geriau suprasti, giliau pajauti, talentingiau sukurti, nuoširdžiau pasitarnauti. Atlikti tai savo laikui ir savo tautai arba visiems laikams ir visoms tautoms, kaip Thomo Manno atveju.

Šio didžio žmogaus vardu pavadinto festivalio kontekstas tarsi įpareigotų daugiau kalbėti apie literatūros, kūrybos, meno pasaulį. Tačiau politikoje, kuri kartais vadinama valstybės valdymo menu, galioja panašūs ar netgi tie patys dėsniai ir tie patys reikalavimai. Bent jau einant Thomo Manno nužymėta dvasios diduomenės kryptimi.

Ruth Leiserowitz: Jūs pabrėžėte laisvės, kaip pagrindinės dvasios dimensijos, aspektą ir paminėjote tikrus vidinės laisvės riterius – popiežių Joną Paulių II bei Josifą Brodskį. Matyt, vidinė laisvė yra labai svarbus dvasios diduomenės bruožas: intelektualas gali kurti tik būdamas laisvas vidumi. Tačiau šiandien, kur bepažvelgtume, tarsi vyrauja išorinė laisvė – vidinė atrodo prarasta ir nuvertinta.

Valdas Adamkus: Apie laisvę kalbama šimtmečiais, ji įvairiai interpretuojama. Aš galėjau paminėti ir daugybę kitų vardų, tačiau, manau, Jonas Paulius II ir Josifas Brodskis šiuo atveju geriausi pavyzdžiai – vidinės laisvės dvelksmą iš jų darbų turbūt pajuto daugelis čia susirinkusių. Bet aš jokių būdu nenoriu sumenkinti ir kitų kovotojų už laisvę įnašą.

Man pačiam laisvė yra asmeninė atsakomybė. Štai ko mums šiandieną trūksta. Dėl to laisvės sąvoka yra iškraipoma, ja manipuluoja, kas kaip nori. Aš įžvelgiu čia pavojų. Mes išgyvenome labai nuožmų kovų už laisvę laikotarpį, dar ir šiandien daug kur pasaulyje kovojama už laisvę, liejasi kraujas. Tad kyla klausimas: ar mes tikrai suvokiame ir įvertiname, kas yra laisvė? Jeigu kiekvienas mūsų jaustume už ją atsakomybę prieš save, prieš savo ir tarptautinę bendruomenes, manau, pasaulis būtų tikrai gražesnis, negu šiandien jį matome.

Ruth Leiserowitz: Ar žodžio „atsakomybė“ negalima pakeisti žodžiu „pareiga“? Kai susiduria asmenybių laisvė, tampa svarbus pareigos aspektas.

Valdas Adamkus: Pareigos atlikimas neatsiejamas nuo atsakomybės. Atsakingai atliekama pareiga reiškia kitam rodomą pagarbą. Jei būtų vadovaujama tokiu požiūriu, manau, neliktų daugelio problemų.

Ruth Leiserowitz: Ar XXI amžiuje apskritai dar aktualu kalbėti apie misiją tarnauti tautai, išskyrus galbūt sporto sferą ir įvairias nacionalines rinktines?

Valdas Adamkus: Aš pats didesnę savo gyvenimo dalį praleidau sporto aikštėje, bet jokių būdu netapatinau sporto su tarnavimu tautai. Tarnauti tautai yra kai kas daugiau – tai kiekvieno žmogaus vidinis poreikis puoselėti tai, kas tautoje įgyta.

Šiandien pasaulis vienodėja, mes imame prarasti savo tapatybę, papročius, todėl pareigos tautai problema su kiekviena diena aštrėja. Reikia apsispręsti: ar imsime atsakomybę už vertybių išsaugojimą, ar gyvensime vien šios dienos poreikiais.

Ruth Leiserowitz: Dažnai minėdavote savo kalbose pilietinę visuomenę, kai mūsų visuomenė dar nelabai suprasdavo, ką turite omenyje. Tai, kad dar nesubrendome tokiai visuomenei, paminėjote kaip didžiausią tautos skaudulį savo baigiamojoje kalboje. Šiuo metu

mūsų politinė aplinka skaidosi, radikalėja – pilietinė visuomenė galėtų būti atsvara destruktiviems procesams. Kokias šiuo atžvilgiu matote perspektyvas?

Valdas Adamkus: Pilietinės visuomenės problema Lietuvoje tikrai egzistuoja. Šiandien, praėjus 20 metų po nepriklausomybės atgavimo, vėl grįžtame prie žodžio „laisvė“. Pilietinė visuomenė gali išaugti ir suklestėti tik laisvės sąlygomis. Tačiau to dar nepasiekėme.

Grįšiu prie žodžio, kurį pasakė Jonas Paulius II: „Nebijokite“. Lietuvoje užaugo dvi kartos bijodamos sakyti tai, ką galvoja. Dėkui Dievui, man neteko to patirti – aš užaugau laisvoje pilietinėje visuomenėje, kurioje nebuvo grėsmės sėsti už savo nuomonę į kalėjimą arba atsidurti tremtyje.

Tačiau Lietuvoje kaip tik yra ta problema, kad tautai atgavus laisvę, dviejų kartų patirtis, kai nebuvo leidžiama laisvai išsakyti savo požiūrio į gyvenimą, priimti savo sprendimų, niekur nedingo. Skaudus palikimas slegia ir šiandien. Vertybės buvo taip stipriai sugriautos, kad net po 20 metų negalime jų atstatyti. Tol, kol žmonių poreikis laisvai išsakyti, laisvai kurti netaps jų savasties dalimi, pilietinės visuomenės mes nematysime.

Aš regiu daug šviesių pragiedrulių ją kuriant, bet į klausimą, ar šiandien jau turime Lietuvoje pilietinę visuomenę, deja, turiu atsakyti – „Ne“.

Ruth Leiserowitz: Diduomenė visuomet buvo mažas visuomenės sluoksnis. Galbūt Friedrichas Schilleris neklydo sakydamas, kad protas yra duotas tik nedaugeliui? Ar dėl to nesusiduriame su problemomis, įgyvendindami projektą „Demokratija“?

Valdas Adamkus: Tai sunkus klausimas. Taip, elitas yra mažuma. Tačiau, mano supratimu, kaip tik savo protu ir savo inteligencija jis gali įtakoti kitus. Demokratija išryškina žmogaus kūrybiškumą ir inteligenciją, leidžia pasireikšti elitui, kurio kiekvienai tautai reikia kaip varomosios jėgos, sudarant sąlygas visiems pasiekti aukštesnį lygmenį.

Ruth Leiserowitz: Ar nėra prieštaravimo tarp daugumos diktato, kuri sąlygoja demokratija, ir elito nuostatų?

Valdas Adamkus: Požiūris į elitą priklauso nuo asmeninės kultūros. Galima paversti elitą tiesiog pasaulio pabaiga ir visų blogybių blogybe. Tačiau įvertinus jo pranašumus, elitas tampa pavyzdžiu visuomenei siekiant geresnės bendros ateities.

Ruth Leiserowitz: Ko palinkėtumėte tarptautiniam Thomo Manno festivaliui ir jo organizatoriams?

Valdas Adamkus: Palinkėsiu trumpai: gyvuokite dar 100 metų. To yra vertas festivalis, kuris remiasi didžio humanisto idėjomis, pagarbos kultūroms, dvasiniam žmonių bendravimui principais. O kalbant apie šiandieną, aš norėčiau, kad Nidos festivalis dar labiau suartintų dvi čia atstovaujamas tautas, kad jo dvasia įkvėptų ne tik čia esančius, kasmet iš Vokietijos atvykstančius žmones, bet pasklistų dar plačiau. Tai pateisintų šio festivalio tikslą ir svarbiausia – dar labiau įprasmintų mūsų pagarbą žmogui, kurio dėka šiandien esame kartu.

Susitikimas įvyko 2010 m. liepos 12 d.

Moderatorė Ruth Leiserowitz